

הארץ

מוסף מיוחד בנושא יודאיקה, אייר תשמ"ח, אפריל 1988

- היריד הבין-לאומי השני ליודאיקה ● מכירות פומביות
- אגף לאמנות יהודית במוזיאון ישראל
- פקסימיליות ● קשה להיות אמן יהודי

פֶּקֶס יוֹדֵאִיקָה

מאמצים על-אנושיים מושקעים כדי ליצור העתק הקרוב ככל האפשר למקור ולאפשר לאספנים בעלות במחיר סביר על כתבי יד נדירים ויקרי ערך.

כתב יד רוטשילד: 70 ספרי קודש וחול שנכתבו ואוירו במאה ה-15 – עתה בהישג ידו של כל מי שיש לו כ-5000 דולאר

נרקיס בויהווי ככתב יד רוטשילד. אז הודיע למוכרים כי אם יתיצבו ליטול את כתב היד יסגיר אותם למשטרה, והחזיר אותו לג'יימס דה רוטשילד. נרקיס שכנע את רוטשילד אסיר התורה שמקומו של כתב היד במוזיאון ישראל (או עוד מוזיאון בצלאל, שנרקיס היה מנהלו). בשנת 1957, כששמע רוטשילד על מחלתו הקשה של נרקיס, הקדים את מימוש הבטחתו והעביר את כתב היד המשך בעמוד 14

במשך השנים אינם ברורים די צרכם. ידוע כי בין השנים 1832 ל-1855 הוא היה בבעלות סלומון דה פרנטה בטריאסט. אחר כך נמכר למשפחת רוטשילד בפרס (ומכאן שמו "כתב יד רוטשילד"). במלחמת העולם השנייה נגנב כתב היד ונעלם, וצץ מחדש אחרי המלחמה, בניו יורק. הספרן של הסמינר היהודי התיאולוגי בניו יורק אלכסנדר מרקס קיבל הצעה לרכוש כתב יד יהודי נדיר. הוא נעזר בפרופ' מרדכי

הכל 70 ספרי קודש וספרים חילוניים, על 944 עמודים. ש' 816 מהם מאוירים. איכות האיוורים, שבהם מצוירים אני שים, חיות ונופים – בניגוד לסברה שהאיסור לעשות "פסל וכל תמונה" מנע מן היהודים עיסוק באמנות פיגורטיבית – בוצע כנראה בבית מלאכה בסביבות פרה. מלבד התמונות עצמן יש בכתב יד זה גם ראשי פרקים מעוטרים בצבעים ובה טבעות זהב לרוב. כתב היד תולדותיו של כתב היד

ועתה אי אפשר יהיה להדפיס יותר. בספריה הבודליאנית אמר רו על הפקסימיליה של "תנ"ך קניקוט" כי זה אולי "ההעתק המדויק והנאמן ביותר שקיים". בחירתם הנאה של בני הזוג פולטר נפלה על "כתב יד רוטשילד", הנמצא באוסף מוזיאון ישראל. כתב היד המאויר הוזמן על ידי משה בן יקותיאל הכהן, כנראה בשנת 1470. היו הודים נהנו באותה תקופה מיחס אוהד של נסיכים איטליים גדולים, בפירנצה ובפררה, והיהודים העשירים – שהתעשרו גם כתוצאה מכך של נוצרים נאסר להלוות כסף בריבית – היו לאנשי רנסנס שלמדו להנות מחיי שפע ולבטא הנאה זו ביחסם לאמנות ולדברי ספר.

"כתב יד רוטשילד" תוכנן כנראה מלכתחילה להיות היצירה המאוירת ביותר באותה תקופה. הוא כולל את ספרי תהילים, איוב ומשלי (עם פירוש רש"י), סידור, הכולל את התפילות לחגים, הגדה של פסח, פרקי אבות, שמונה פרקים, הרמב"ם, מזמורים ופיוטים לפסח, שבועות, סוכות, סליחות, תענית אסתר, הפטרות וכן כתבים של יוספון, סיפורי מוסר כמו "משל הקדמוני" או "בן המלך והנזיר", מוסרי פילוסופים, "קערת הכסף" – סך

ההפקה וההדפסה. הערך אינו טמון רק בכמות המוגבלת של העותקים, אלא גם בחתימת בעלי המקור על נאמנותו של ההעתק הפקסימילי. לכן למורי "לים של מהדורות פקסימיליה ירידים הם כמעט כורח מציאות.

במהלך העבודה על "תנ"ך קניקוט" התחתנו מייקל וליי נדה, ומאז נולדו להם שני בנים. לשניהם שמות "תנ"כיים. קיומה של הוצאת "פקסימילי אדישנס", שמרכזו בלונדון, הוא במידה רבה פרויקט חייהם. עובדת המחקר על מציאת הנייר הנכון להעתק והמרפס הנכון שיוכל להדפיס את 922 העמודים, ש' 238 מהם מאוירים, ומוטבעים בזהב ובי כסף, נמשכה חמש שנים.

מי שקנה את התוצאה, מקבל לא רק ספר נילוה שנכתב על ידי פרופ' בצלאל נרקיס וד"ר עליזה כהן-מושלין, אלא גם את העבודה שרק 500 עותקים ממוספרים של הפקסימיליה נמצאים בעולם, בנוסף ל-50 העותקים אישיים. אחרי שתהליך ההדפסה נגמר, נתבקש בית הדין של לונדון להעניק את רשותו להשמדת הלווחות שבהם נעשה השימוש בעת ההדפסה. אישור בית הדין נדרש כי אחרי ככלות הכל בכי תבי קודש מדובר. הוא ניתן,

כשהכיר מייקל פולטר בש' נת 1980 את לינדה, הזמין אותה בפגישתם השניה להיראות אליו לשיחה עם מנהל הספריה הבודליאנית באוקספורד. לינדה היתה עדה לרדי ונים על האפשרות להפיק מהדורות פקסימיליה (וכלאמר העתק מדויק) של "תנ"ך קניקוט", שהוא ככל הנראה ספר התנ"ך המאויר היפה ביותר. הוא נכתב ואויר (ביד, כמובן) בספרד, בשנת 1476 וכתב היד קרוי על שם ספרן הספריה הבודליאנית שחקר את איכותו ותולדותיו.

מלאכת הפקסימיליה ברמה הגבוהה ביותר איננה מתכוונת לעשות את ההעתק לשווה לכל נפש. מלכתחילה מדובר על הפקת כמות מוגבלת ומי מוספרת של עותקים תוך הקפדה על נאמנות למקור שהוא יחיד במינו ונעול במורזיאון או ספריה, השומרים עליו מכל משמר.

במקביל למחקר המקור ועיי צוב דרכים לשחזור מדויק ככל האפשר, נערך שלב ההחתמה מראש. מי שחותם ומשלם מראש בשלב ראשוני זה מקבל הנחה. המחיר במקרה של "תנ"ך קניקוט" היה כ' סביבות 5000 דולאר, ודמי החתימה מראש הם עיקר ההשקעה בעלות מלאכת המחקר,

פחותם צל - זרועך פי עזה

פתיבות אמנותיות ומגזרות נייר נורית ארמוני, ירושלים

טל: 02-632962 - בית
02-539840 - תל

פחותם צל - זרועך פי עזה

ששוב הוטבעו השוליים כזבח. אפילו חורי הסיכות, שביניהם מתח הסופר המקורי את החוט כדי לכתוב בשורות ישרות, משוחזרים כאן בנאמנות. כדי שכל דף יועתק בני אמונות, ללא ההתעגלות הנרבעת מהיות המקור כרוך, פורק כתב היד המקורי לדפים בודדים. הכריכה המקורית של כתב היד איננה קיימת עוד, ובתצעה של אוצרת היויאקה במוזיאון ישראל, איריס פישוף, החליטו לינדה ומייקל לכרוך את מהדורת הפקסימיליה שלם בכריכת עור מתקופת הייבן של כתב היד המקורי. התבניעה לדיק השחזור חלה גם על הכריכה, כמובן. התוצאה היא מאיכות כה מעולה, עד כי במוזיאון ישראל שוקלים לכתוב בה גם את המקור. גם ל"כתב יד רוטשילד" מתווה ספר הכולל את אה מחקר הממצה ביותר על כתב היד.

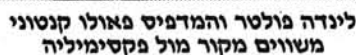
גם במקרה זה תהיה ה מהדורה מוגבלת ל־500 עותקים ממוספרים, ו־50 עותקים אישיים (עם הקדשה אישית לבקשת המומין) כשכל מספר מאושר על ידי חותם של מר יואן ישראל. מי שהזמין את הפקסימיליה כשהוכרו על ה חלת המלאכה שלם עבורה 4900 דולאר. אחרי יריד היו דאיקה השני בירושלים, כי אפשר יהיה לראות כבר את הדפים הראשונים, יעלה המחיר

המשך מעמוד 5

לירושלים. זה יהיה אחד מכתבי היד שיוצגו, אחר כבוד, באגף החדש לאמנות יהודית.

לפני שניגשו בני הזוג פר לטר למלאכת השיחזור, חייב הדבר שוב מחקר על איכות הנייר. כיוון שיצרני הנייר והמרפיסים של הפרויקט כולו הם איטלקים, עברה משפחת פולטר לאיטליה. במשך כשנה עמלו כדי לקבל את איכות הנייר שתזכיר בדיוק מרבית את הקלף עליו צויר כתב היד המקורי. איכות הנייר שהר שגה אכן דומה מאוד לקלף המקורי, אך רווקא איכות זו מקשה מאוד את ההדפסה עליו. על מלאכת ההדפסה שקדה משפחת קנטוני; פאולו, שהוא דור שלישי למרפיסים, ובנו לואיג'י, שאותם איתרו בני הזוג פולטר אחרי חיפושים ארוכים. ההדפסה נעשתה בי 12 צבעים, ואחרי מלאכת הפרדת הצבעים וההדפסה נתבקשו השוואות אינדיבידואליות לכל עמוד וע' מור, וארבע הגהות נוספות.

נוסף למלאכת ההדפסה הצב' עונית עצמה, יש בכתב היד המקורי הטבעות והב משלושה סוגים שונים. הללו נעשות ביד בכל עותק של מהדורת הפ' קסימיליה. כיוון שהזמן לא הי' טיב עם שולי העמודים של המקור, הרי שצורתם במהדורה החדשה עוצבה ביד כדי שכל עמוד יתאים למקורו, והרשומה כדי לקבל את האיכות העתיקה

פראאיהם אתה שמים וארץ
 בארץ והארץ וההתחתית וכו'
 וחסד על פני תהום ורחמי אלהים
 וחסד על פני תהום ואמר
 אלהים יהי אור ויהי אור וירא
 אלהים את האור כי טוב ויב
 אלהים בן האור ובן חסד ו
 ויקרא אלהים לאור יום וחסד
 קרא יהיה ויהי ערב ויהי בקר ויום
 אחד
 ואמר אלהים יהי רקיע ונתן
 תמים ויהי תמים בין מים למים
 ויצא אלהים את הרקיע ויב
 בן המים אשר מתחת לרקיע ויב
 תמים אשרם על לרקיע ויהי בן
 ויקרא אלהים לרקיע שמים
 ויהי ערב ויהי בקר ויום שני
 ואמר אלהים יקוה שמים ומחת
 השמים אל מים אחד ותראה

הכשתוהיך ויקרא אליהם
לכשתאריזו למקוה המסקרא
מיסודא אליהם כי טוב ואמר
אלהם תר שאתארין שאתע
חור' עור' עור' עור' עור' עור'
למיטא שרור' עור' עור' עור'
והיך ותניא תארין ושרא ערב
מור' עור' למיטא עור' עור'
פריא שרור' עור' למיטא עור'
אלהם כי טוב ויהי ערב ויהי מקד
יום שלישי
ויאמר אליהם יהי מארת מקד
השמים לחכ' בן השם וכן
והיך ויהי אתה מיטא עור'
ולמיטא עור' ויהי למארת
בדק עור' שמים להאד' עור'
והיך ויניא אליהם את שר'
המארת הער' למארת המארת
הער' למיטא עור' ואת
המארת וקטן למיטא עור'
ואת הבוכים ויהי אתם אליהם
בדק עור' שמים להאד' עור'
הארין ולמיטא עור' עור'
והיך בן הארז וכן החשך
ודא אליהם כי טוב ויהי ערב
ויהי מקד יום רביעי

דף ראשון מספר בראשית בתנ"ך ליסבון, 1482, מאוסף הספריה הבריטית. בקרוב מהדורת פקסימיליה שווה לכל כיס

פקסימיליה תהיה שווה לכל נפש. כשנים האחרונות זכינו לסדרת הגדות של פסח (בהר) צאת טורנובסקי, נהר, או מסדה) שהיו גם העתקים נאים מנים של המקור (עד לכתם היין האחרון של הדף) ומחירים היה בגבולות כמה עשרות שקל לים בלבד.

הוצאת "נהר" ביחד עם ספרי
 "ידיעות אחרונות" וספרי
 "חמר" עוסקת מזה כמה שנים
 בהכנת מהדורות פקסימיליה
 של תנ"ך ליסכון. זהו ספר
 תנ"ך שהודפס בפורטוגל, בסוף
 המאה החמש-עשרה, לפני גי'
 רוש ספרד, והוא נפתח בתרי"ג
 המצוות, כשלכל עמוד שוליים
 מאויירים להפליא בשלל
 צבעים עדינים. אחריהם באים
 ספרי התנ"ך בשלושה כרכים
 – תורה, נביאים וכתובים,
 כשכל ראש פרק זוכה לאיור
 דקורטיבי להפליא. בספר זה
 אין זכר לפיגורטיוויות.

אלי גלעד ורינה ולירו מהר צאת "נהר" מראים בגאווה ומהולה בהרבה המתקת סוד את דוגמאות העמודים של התורה, שגם בהם נעשה שימוש בנייר שיוכיר ככל האפשר את איכות המקור. מלאכת ההשוואה של כל עמוד נעשית בהקפדה מירבית גם כאן, אך מראש מתוכננת מהדורה גדולה יותר ולא ממסופרת, ומחירה לחובבי הידוארה שבכתבי היד אמור להיות שווה לכל כיס.

104 עמודי פוליו מאוירים
נמצא גם לוח שנה עד שנת
יהודי עד שנת ו' (כלומר 6000
לבריאת העולם) כרי שבעלי
ההגדה ידעו באיזה יום בשבוע
יהיה הסדר בכל שנה. יש גם
1200 שורות ריקות כדי
לרשום בעותק זה את משתתפי
ארוחות סדר הפסח במשך
הדורות.

מראש נראית כאן הכוונה שעותק זה יעבור – עד כמה שאפשר במשפחתו של המזמין – לדורות הבאים. השלב הבא היה לגשת להכנת מהדורת פקסימיליה של אותו עותק יחיד מורדני. גם כאן מדובר במהדורה ממספרת, על נייר שהרכבו הכימי מבטיח כי יישמר לשנים ארוכות. מהדורת הפקסימיליה, האמורה להימכר ביותר מ־4000 דולר, כוללת את מגזרות הנייר המורכבות שבעותק המקורי (שנעשו ב־אמצעות טכניקת לייזר), וגי' לווה אליה גם כרך פרשנות ובאורים לעבודת האמן.

אחרי שימוצה תאכונם של האספנים העשירים של ירדאיקה מורדנית, יכול להיות שתוכן מהדורה עממית יותר של הגדה זו. וכך תשתלב היא בתעשיית הפקסימיליה המודרנית, המנצלת אף היא את שיכילולי הרפוס, אבל מוכנה גם לעמול קשה כדי שמהדורת

"כתב יד רוטשילד" לא היה
 א לעולם אילמלא הזמין אותו
 שיר יהודי בשם משה בן יקר
 יאל הכהן מאומני הכתב
 האור באיטליה של המאה ה-
 1. המנהג של הזמנת כתב-יד
 ישי לא עבר מן העולם.
 שנת 1980 הוזמין ריצ'ארד
 ביאטריס לוי מהאמן דויד מוס
 ותקן אישי, ככתב יד ואיורים,
 הגדה של פסח.

מוס השתמש בקליגרפיה, ויקורגורפיה, גואש, הטבעת, ההב, אקרילים ומגורות נייר כדי ליצור הגדה של פסח ותרחיב את דעתם של משתתפי הסדר. במהלך העבודה, יאיה לאמן יהודי, הוא הוסיף הגדה פירוש רבידמיון ואישי, אף קיבל תגובות נלהבות גם על איכות עבודתו האמנותית, גם על איכותיותו כפרשן רב מיון. בעותק המקורי, הכולל

ל- 5500 דולאר. אחרי שמל-
אכת הדפוס והכריכה תושלם,
יעלה המחיר שוב ל- 6300
דולאר, ולוחות הדפוס יושמדו
כדי להבטיח את ערכו של
הספר העתיק־חדש הזה.

מוזיאון ישראל מקבל חלק מסכומים אלה כתמלוגים עבור הענקת הזכות להעתיק את כתב היד הזה שבאוספיו. מוזיאון ישראל הוא גם הנאמן, המקבל את התשלום והוא המעביר אותו לבית ההוצאה רק בהתאם לקבלת תעודות המשלוח ללקוח.

עתה, משמלאכת העבודה על
פקסימיליה הזאת מתקרבת
לסיומה, מחפשים מייקל ולי-
נדה פולטר את הפרויקט הבא.
ככל הנראה שוב יהיה זה כתב
יד יהודי מאויר. כנראה משהו
במוצאם היהודי מושך אותם
שוב ושוב לפקסימיליה
יורדאקה.

י"ד-י"ח באייר תשמ"ח, 5-1 במאי 1988, בבנייני האומה

יודאיקה עתיקה ובת זמננו, תמונות וגרפיקה, ספרים וכתבי יד, מפות ומוצגים ארכיאולוגיים הקשורים ליודאיקה

שעות הביקור לקהל: יום א' 18.00-21.00 – ימים ב', ג', ד, 11.00-21.00 – יום ה' 11.00-18.00

The world's foremost publisher of illuminated manuscripts

This article has been reproduced for your information and pleasure.

For copyright reasons we have to reduce the quality of the images. We hope this does not detract too much from your enjoyment of the article.

Facsimile Editions Limited
40 Hamilton Terrace
London NW8 9UJ
United Kingdom

Tel: +44 (0) 20 7286 0071

Fax: +44 (0) 20 7266 3927

www.facsimile-editions.com